

Fet i fet, la República, a Espanya, sempre ha estat un instant

Ara fa setanta-cinc anys i uns pocs mesos, el 14 d'abril de 1931, una gentada sortia als carrers i a les places de Barcelona. Ho feia per tal d'exigir, primer, i celebrar, tot seguit, l'arribada de la República. A la majoria de les altres ciutats, viles i pobles del país passaria, en les hores o, a tot estirar, en els dies següents, alguna cosa semblant. La segona de les temptatives institucionals republicanes que han tingut lloc a la Catalunya i a l'Espanya contemporànies encetava, aquella primavera, el que havia de ser un breu i atzarós recorregut. L'adveniment de la República tenia lloc, doncs, enmig de l'entusiasme de bona part de la ciutadania, la de la capital i la de comarques.

Els protagonistes més informats d'aquella jornada tenien constància que, comptat i debatut, només hi havia hagut en la història un solitari precedent. A Espanya, la primera de les repúbliques fou proclamada, a Madrid, un gèlid 11 de febrer: el de 1873. A diferència del que estava passant aquell 1931, la Primera República no va ser promoguda des del carrer. És cert que, des del setembre de 1868, el moment de l'anomenada Revolució Gloriosa, hi havia hagut insurreccions i motins federals. Un cop expulsada del país la reina Isabel II, la personificació, segons el cànon democràtic, dels obstacles tradicionals que s'oposaven a l'assoliment de les autèntiques reformes liberals, les turbulències no s'aturaren. Més aviat passà el contrari: es van intensificar. A la capital de l'Estat, però sobretot a províncies, i comptant sempre amb el paper protagonista dels sectors socials populars, s'havien fet diversos intents de proclamar per la força la República federal.

Al capdavall, però, la Primera República acabà essent una realitat gràcies a una iniciativa parlamentària. I, encara, hauríem de recordar que aquesta

havia estat una mena de darrer recurs per part d'uns diputats i senadors que no creien en l'eficàcia o en la idoneïtat de les institucions que estaven instaurant. La paradoxa, doncs, era de les gruixudes: la majoria dels parlamentaris progressistes i radicals que votaven la República no confiaven que aquesta modalitat d'organització de l'Estat fos la que convingués al país, la que millor s'adaptés a les seves característiques i necessitats. Per què, aleshores, li donaven, ni que fos a contracor, el seu vot? El fracàs de la monarquia alternativa a la dels Borbons, la que havia encapçalat el sobirà de nacionalitat italiana Amadeu de Savoia, no els havia deixat altra sortida. Així de senzilla n'era l'explicació.

A la feblesa d'origen s'afegiren les setmanes següents un munt de problemes. Alguns d'heretats, altres de nous. La llista de dificultats és prou coneguda, però no per això fa menys feredat: des de la guerra civil contra el carlisme fins als aixecaments cantonals, des de la definició de l'Estat com a unitari o federal fins a les fractures internes del partit republicà, des de l'enemiga de l'Església a un règim que posava entredit l'hegemonia cultural del catolicisme clerical fins a la sortida a la llum de l'internacionalisme proletari, des de l'aïllament i la malfiança internacional (amb la significativa excepció dels Estats Units d'Amèrica) fins a les rebel·lions a les colònies antillanes, a Cuba. Semblava com si totes les problemàtiques de gairebé mig segle de construcció de l'Estat liberal i d'una societat corsecada per les transformacions del món industrial es congriessin per donar lloc a una tempesta perfecta. Hi havia mar de fons, vents i onades espectaculars, i, essent pietosos hauríem de dir que els mariners que tenien entre mans el timó de l'Estat no acumulaven gaire experiència com a navegants. Fou per tot plegat que el règim, en tant que república parlamentària i democràtica, tot just durà onze mesos.

Dos cops de força militars, amb un any pel mig, acabaren amb les magres possibilitats de consolidació de la Primera República. D'entrada, el general Manuel Pavía tancà el Parlament quan aquest es trobava reunit per tal de votar una nova presidència del poder executiu –tenia l'excusa, incontestable, que ja n'hi havia hagut quatre, de presidents, en menys d'un any. El general, a desgrat de la imatge que en quedà en l'imaginari popular, no va irrompre a cavall dins el Parlament. No li va caldre. Es limità, de fora estant, a fer entrar les tropes i a enviar els parlamentaris a casa. El cop donà pas a una república

autoritària que perseguia la finalitat de restablir l'ordre social i liquidar les amenaces que, segons es creia, planaven sobre la unitat nacional. Més tard, el 29 de desembre de 1874, el també general Arsenio Martínez Campos s'avançà a la trama civil encapçalada pel dirigent conservador i monàrquic Antonio Cánovas del Castillo i reobrí, de nou gràcies a un gest de força, les portes d'Espanya a la dinastia dels Borbons en la persona d'Alfons XII.

El primer experiment republicà havia acabat ràpidament i de mala manera. Ara bé, la seva fugaç trajectòria continua ressortint, fins i tot en els nostres dies, des de distintes perspectives. Per un costat hi ha una d'aquelles grans problemàtiques que ha estat, i continua estant, en el rovell de l'ou de la història recent d'aquest país: la implicació dels catalans en els àmbits de gestió i de presa de decisions de l'Estat espanyol. Al capdavant, els dos primers presidents del poder executiu de la Primera República foren Estanislau Figueras i Francesc Pi i Margall, dos barcelonins, per bé que el primer amb sòlids vincles amb el camp de Tarragona.

Al darrere d'ells, un estol de polítics, que reunien la doble condició de patriotes i demòcrates, de catalans i espanyols, ocupà ministeris i secretaries. Molts d'ells eren originaris de comarques de sòlida tradició federal, des de l'Empordà al Baix Camp. En un primer moment, Joan Tutau i Ramon de Nouvilas van ser nomenats ministres d'Hisenda i de Guerra. Més tard, l'ateu recalcitrant i federal impetuós, Francesc Suñer i Capdevila, fou ministre d'Ultramar. Els joves Josep Rubau Donadeu i Joan M. Bofill ocuparen, respectivament, la secretaria i el càrrec d'oficial de Secretaria de Presidència, mentre que Eusebi Corominas, nascut a Corçà, assumia la secretaria del governador civil de Madrid i, més tard, la Direcció de l'Administració Local de l'Illa de Cuba. Per facilitar-li alguns ingressos al mateix temps que feia de diputat federal, els amics polítics de Narcís Monturiol, l'inventor del submarí i membre actiu de la colla de federals figuerencs, feren les gestions necessàries per situar-lo a la direcció de la Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre. El reusenc Josep Güell i Mercader, estret col·laborador d'Emilio Castelar, el gadità que passà a la història com l'exponent més acabat de l'ampul·losa oratòria parlamentària del Vuit-cents, s'instal·là definitivament a Madrid aprofitant la conjuntura. Allí es convertí en un destacat representant de la minoria de republicans conservadors al Parlament. Si seguíssim, la llista s'allargaria.

No era pas poca cosa. Hauríem d'admetre que, contra el que diu el tòpic, de catalans, sempre n'hi ha hagut dins l'Administració espanyola, la civil i la militar. Sense anar més lluny, en aquelles dècades centrals del segle XIX, per exemple, es podrien recordar, també, els noms destacats de Joan Prim i Prats, Laureà Figuerola o Víctor Balaguer. L'assassinat del primer havia deixat sense sustentacle eficaç aquell Amadeu que vingué del Piemont. Figuerola havia estat un molt eficaç ministre de Finances i d'Economia; tot i que com a bon lliurecanvista es guanyà l'hostilitat de la burgesia proteccionista de Barcelona i, de retruc, d'un moviment obrer amb lògiques de productors més que no pas de consumidors. Per la seva banda, Balaguer havia de tenir una llarga vida política, tant durant el Sexenni Democràtic com en la Restauració canovista, com a dirigent del progressisme català, i ocupà llocs de direcció tan decisius en un vell imperi colonial com el Ministeri d'Ultramar.

Ara bé, no és menys cert que en cap altre moment de la història de l'Espanya contemporània, tal vegada amb l'excepció de la Segona República i, fent un gran salt en el temps, fins a la Transició Democràtica de mitjan anys 1970, hi va haver un desembarcament tan visible, i en grup, de catalans al cor de l'Estat com en temps de la Primera República.

Si acceptem aquesta premissa, les temptatives republicanes servrien per posar en relleu que tan sols en conjuntures de liberalització i d'ampliació dels mecanismes de participació i de representació de la ciutadania en el disseny de les polítiques generals acabava essent factible la implicació d'amplis sectors de la societat catalana en els mecanismes de poder de l'Estat. O, per dir-ho d'una manera més entenedora, sembla com si tan sols en democràcia la participació catalana en els afers hispànics hagi estat possible des d'un punt de vista col·lectiu i, per tant, ostensible. La qüestió, en relació amb la problemàtica que tracten aquestes planes, és que, encara que fos de forma esbiaixada i molt interessada, al llarg d'un segle la modalitat de gestió democràtica dels afers públics va tendir a identificar-se, entre amplis segments de les classes mitjanes –els menys espantadissos– i dels sectors populars nostrats, amb la República.

A banda d'aquest argument, diguem-ne territorial, sobre el record de la Primera República se sedimentà, també, un potent substrat social. La Federal es convertí en un mite popular. Malgrat la creixent autonomia, tant des

del punt de vista ideològic com d'organització del moviment obrer, per a no pas pocs treballadors, menestrals i professionals liberals d'idees avançades la República Federal no deixà mai de ser una esperança d'alliberament. La Federal era una promesa de legislació social avançada en l'àmbit industrial; era també un compromís de revisió de les transferències en la propietat de la terra que havien tingut lloc amb les desamortitzacions liberals en benefici dels pagesos sense terra; era, en fi, la garantia que es faria un lloc al proletariat i a les classes socials subalternes en l'arena pública.

És indubtable, doncs, que per a certs col·lectius humans la Federal presentava la consistència d'una esperança. Encara que no és menys cert que per a altres persones, atesa l'experiència concreta viscuda el 1873, la mateixa noció de República es convertí en sinònim de caos i de tota mena de desordres. Més enllà de les elits tradicionals, una part quantitativament important de les classes mitjanes assumiren aquesta darrera valoració. No fou pas aquesta una causa menor, la de les prevencions dels qui associaven república amb turbulències i avalots, per a explicar la incapacitat de reeditar, a curt termini, l'experiència institucional.

De fet, i a diferència del que ha passat en molts països del nostre entorn, no es pot afirmar que els règims republicans hagin estat, a casa nostra, ni freqüents, ni estables. Això no vol pas dir que no nasquessin, sobretot la segona de les repúbliques, sense ambició d'estabilitat. No fou el de 1931 un règim amb vocació provisional. Però, al cap i a la fi, les coses anaren com anaren. Més de mig segle havien hagut d'esperar els republicans més vells dels anys trenta per a ser partícips d'un nou despertar. I només cinc anys van haver de transcórrer perquè comencés a esquerdar-se el miratge. En realitat, si mirem la història dels darrers dos segles, la República, a Espanya, i no només la Primera, no ha estat altra cosa que un moment.

La revolució republicana del 14 d'abril

El fervor popular acompanyà, i afavorí, l'adveniment de la Segona República. L'entusiasme havia de tenir, aquell dia de primavera de 1931, diverses i, a voltes, cridaneres manifestacions. S'expressà, sense anar més lluny, en la